

E 247/4

85. - 87

ZSOLTÁR

EXEGEZIS

D.Dr. KÁLLAY KÁLMÁN

professzor előadása.

Kézirat gyanánt.

A debreceni Theológus Gyülekezet kiadása.

D e b r e c e n 1951.

E 247/4

85. zsoltár.

A 85. zsoltár az exegeták véleménye szerint általában liturgiának mondható műfaj szempontjából (Gunkel). Vannak, akik a gyülekezet imádságának fogják fel (Briggs), vannak akik áldozati éneknek tartják (Duhm), és vannak akik imádságnak Jahvehez intézett kérésnek tartják. (Barness).

A zsoltár keletkezési idejét az exegeták általában az exilium utáni korba helyezik. Exilium utáni korba csak Eerdmans helyezi.

A zsoltár felosztását leghelyesebben így állapíthatjuk meg: 2-4. vv. Hálaadás Jahveknak a szabadulásért, 5-6 vv. Könyörgés Jahvehez, hogy szünjön meg az 3 haragja népe fölött, 7-8 vv. Könyörgés Jahvehoz, hogy támassza új életre népét és mutassa meg jóakarátát; 9-14 vv. válasz az imádságra.

A zsoltár versei a most felsorolt felosztáson kívül Gunkel másképp osztja. Megemlíti, hogy a 2-4 vv. nehézséget okoznak a zsoltár megértése szempontjából, mert bennük hat perfektum van, a nép szabadulásáról mint befejezett tényről van szó. Utána következik az 5-8 vv.-ben a könyörgés és ezután még a 9-14 vv.-ben egy próféta beszéd. Teljesen indokolatlan, hogy a szabadulás megemlézése a könyörgés előtt olvasható a zsoltárunkban, éppen ezért Gunkel - utalva arra, hogy más Ewald észrevette ezt - az 5-8 vv.-t látja jobbnak a zsoltár élére helyezni, mivel ezekben van a panasz és utána logikusabb a szabadulásról való megemlékezés. Gunkelnek ezt a diszpozícióját a zsoltár megértése szempontjából csak megemlítjük azonban mi a M. szöveghez ragaszkodunk.

1.v. Cimirat, amely nem foglal magában az eddigiekhez képest semmi újabb mondanivalót.

2-4.vv. Ezekben a versekben az ország megszabadulásáról, mint már befejezett tényről van szó. Éppen ez a körülmény adta azt a nehéz-

4,
seget, hogy a zsoltárt, úgy, ahogy a M. szövegben olvasható, nehéz megérteni. Utalva azonban arra, hogy a prófétáknál is sokszor előfordul az, hogy a majdan bekövetkező szabadulást a próféta a maga teljes prófétai bizonyosságával adja elő az ezekben a versekben periektumokban elmondott történetet, mint a jövőben egészen biztosan bekövetkező eseményt kell felfogni. Ilyen értelemben ezek a periektumok u.n. periektum profetikumok.

2.v. A második vers úgy hangzik, mint valami hatalmas örömjongás, mert arról van benne szó, hogy Jahveh kedvezett az országának és megfordította népe sorsát. A שָׁרַף לְנֶפְשׁוֹ kifejezést az újabb megállapítások szerint a sors megfordításának kell fordítani. A versben kötib és qoré van. A kötib שָׁרַף -ot ír a qoré pedig שָׁרַף -et olvas. Az előbbi szó sorsot, az utóbbi fogságot jelent. A שָׁרַף szó azért van שָׁרַף -nek ponttálva, mert a nép fogsága illetőleg a fogságból való visszatérés annyira előtérben állott az exilium előtti irodalomban, hogy a maszszoréták a helyes שָׁרַף -ot שָׁרַף -nek pontozták. Jákób izráel nevének becéző megnevezése általában a késői ótestamentumi irodalomban.

3.v. שָׁרַף לְנֶפְשׁוֹ tulajdonképpen a bűn fel-emelését és ahogy Mikeásnál olvassuk, Jahveh háta mögé helyezését jelenti, vagyis a bűn megbocsátását. Utóbbinak klasszikus kifejezése azonban az Ószövetségben שָׁרַף לְנֶפְשׁוֹ illetőleg pi-elben שָׁרַף לְנֶפְשׁוֹ. Ezt a kifejezést használja általában a Pentateuch. A harmadik vers második fele a paralellizmus membrórum szerint a vers első felének párhuzamos gondolata és azt jelenti, hogy Jahveh betakarta (כָּסָה) a nép minden bűnét. A betakarás itt ugyanannyit jelent, mint a megbocsátás.

4.v. A vers első felének értelme az, hogy Jahveh a már egyszer kibocsátott haragját most

újra visszagyűjti magához, és haragjától visszater, vagyis megszűnik haragudni. A vers úgy képzei, hogy Jahveh a már egyszer kibocsátott haragját újra vissza tudja vonni magához.

5-8. vv.: A panasz. **יָחַד** azt jelenti, hogy a néptől eltávozott Jahveh térjen újra vissza. Istent a mi szabadításunk Istenének nevezi, és arra kéri, hogy fordítsa el, tulajdonképpen törje össze, törje le az ő haragját. A **יָחַד** ige alak a **יָחַד** gyök hífil imperativusa. A **יָחַד** pedig tulajdonképpen busulás, busuló haragot jelent elsősorban.

6.v. Ez a vers mintha türelmetlenül azt kérdezné, hogy örökké haragszik-e Jahveh? A kérdés mögött mintha az lenne olvasható, hogy a szenvedés, a népszenvedése, már régóta tart. A kérdésre csak "nem" lehet a felelet, mert lehetetlenség, az, hogy Jahveh örökké haragudjék. A **יָחַד** igében az állandó, végtelen folytatásnak a fogalma, a végtelenségbe nyulásé van kifejezve mint Zsolt. 36:11-ben.

7.v. Hasonlít a 71. zsoltár 20. verséhez. A **יָחַד**-nak itt az az értelme van, hogy ismét, és az ugynevezett hendiadyojn a rákövetkező **יָחַד** igével kapcsolatban, tehát "újra megéleszteni", életre támasztani. A vers második fele az újraélelt nép örömét akarja kifejezni.

8.v. Intenzív könyörgés Jahvehhoz kegyelemért és szabadításért. A **יָחַד**-ban (**יָחַד**) hífil imperativusa) azaz erős meggyőződés van kifejezve, hogy Jahveh meg is tudja cselekedni azt amite a zsoltáritó népe nevében kéri.

9.-14.vv.: Prófétai oráculom.

A zsoltár itt érkezik el a legmagasabb és legtisztább vallásos meggyőződéshez. Ugy kell

6.
 elképzelünk, hogy a gyülekezet közül egyszerre felemelkedik valaki, aki Jahveh nevében és megbizásából mondja el azt, ami a 9-14. vv.-ben mint üzenet és ígéret foglaltatik a nép számára. A beszélő mintegy a vártán áll. Mint **Yabakuk 2:1-**ben olvassuk: a próféta mintegy őrhelyén áll és várja hogy Jahve mit fog felelni a nép kérésére. Az **תַּעֲזָבָה**-ban az van kifejezve, hogy a próféta feszülten figyel arra, hogy mit fog mondani neki az Isten. A **הִנֵּה: הָאֵל** kifejezést Erdmans a "vezető istenség" megnevezésének tartja. Ezzel szemben a szövegnek talán helyesebb értelmet ad ha a kifejezés helyett **הִנֵּה: הָאֵל**-t = nemde Jahveh - értelmet adunk amikor is azt jelentené, hogy a zsofáríró már előre hallja hogy azaz üzenet, amit ő Jahveh nevében tolmácsolni fog, a békességről fog szólni. Erről fog beszélni először népének, másodsor a kegyeseknek (**הַקִּיָּדִים**). A 9/b. verset amely szószerinti fordításban így hangzik: "Ne térjetek vissza a balgasághoz" több exegeta a szövegbe bele nem illőnek tartja mivel az egész szövegösszefüggésből kiütöközik. Eppen ezért Duhm és Gunkel ezt olvassák **וְאֵלֵי עֲרִי לֹ** **פִּסְלָה**, ami azt jelentené, hogy "akik visszatérnek hozzá reménységben (reménykedve)". Ez volna tehát az első említett kettő mellett a harmadik kategória, amelyhez Jahveh üzenet szólana. A **פִּסְלָה** ezen a helyen, mint **Jób.4:6**-ban is reménységet jelent ebben az esetben. Máskor a szónak az Ótestamentomban az az értelme, hogy balgaság. A most említett szövegmódosítást megemlítjük, mint nagyon szellemeset és a kontextusba igen jól beleillőt, de azért a M. szöveghez ragaszkodunk, mert az is kifogástalan értelmet ad, ha el üt is kissé a kontextustól.

10.v. Mintha boldog meggyőződés és tapasztalat volna a vers első fele mögött, amikor a zsofáríró azt mondja, hogy az őt féltőkhöz közel van Jahve szabadítása. Ez a szabadítás a vers második fele szerint éppen fog meglátszani, hogy

az országban megint ott fog lakozni Jahveh dicsősége. A **וַיִּבֶן** itt ugyanis feltétlenül Jahveh dicsőségére vonatkozik és jelenti, Jahveh állandó jelenlétét, ott tartózkodását népe között az országban. Ezt a zsoltáriró azért hangsúlyozza, mert az exilium következtében Jahveh dicsősége eltávozott az országból. Most újra boldogan alapítja meg, hogy ez a dicsőség visszatért.

11.v. A **וַיִּבֶן** és az **וַיִּבֶן** itt Jahveh tulajdonságainak megismerését éppen úgy, mint a **וַיִּבֶן** és **וַיִּבֶן** is. A zsoltáriró úgy képzei el, hogy a szeretet és a hűség elindul a föld egyik végéről az igazság és a béke pedig a föld másik végéről, középen találkoznak és megcsókolják egymást. A **וַיִּבֶן** pusztán békességet jelent, hanem nyugalmat, gondtalanságot. Ilyen beöltöztetésével Jahveh tulajdonságainak Zsolt. 25:10-ben és 40:11-12-ben is találkozunk. Amikor Jahveh ilyen jóakarattal van népéhez, akkor az országból is kisarjad a hűség. Vagyis az ország is bizonyosságot tesz arról, hogy Jahveh-t Urának ismeri. A vers második fele azt mondja, hogy az igazság letekint az égből. Itt költőileg az **וַיִּבֶן** és a **וַיִּבֶן** vannak egymással szembeállítva kiegészítés képen.

13.v. A föld Jahveh feléje fordulása folytán szintén megteszi a magáét, és megadja a termést. Meg kell jegyeznünk, hogy a jó termés az Ótestamentum gondolatvilágában egyike az eschatologikus idők jeleinek és együtt jár Jahveh visszatéréseivel.

14.v. A vers úgy tünteti fel Jahveh igazságosságát, (**וַיִּבֶן**), mint amely jól előtte, vagy a vers második fele szerint jól mögötte jár. Tehát mint hírnök, amilyenekkel keleti királyok udvartartásában sokszor találkozunk, szerepel itt a **וַיִּבֶן**, mint, mint personifikáció. A vers má-

8.

sodik fele szóról-szóra lefordítva ezt jelenti: "teszi lépéseit az "utjára", vagyis nyomdokai-ban jár. Ez a **ps**-re vonatkozik, amely mint herold hol ura előtt, hol ura mögött jár.

Ezzel a képpel végződik a zsoltár, amelyet Dahm is az egyik legszebb zsoltárnak nevez, és ezt mondja róla: "A zsoltár egyike a legszebbeknek, nemcsak tartalmilag, hanem költői formájánál fogva is. A kegyesek érzik, hogy Isten nincs ugyan olyan nagyon közel, mint ahogy "k vágyódnak utána, de meg vannak győződve, hogy " jönni fog. Reményességben élnek, s a jelenvaló "dó arra való számukra, hogy az " adventjének jeleit figyeljék". Hans Schmidt barokk arannyal bőven bevont zsoltárnak nevezi a 85.-öt és szintén a 7s. egyik legszebb darabjának tartja.

86. zsoltár.

A zsoltáronkülső olvasásra látszik, hogy más zsoltárokból van összeszerkesztve. Majdnem minden verssel kapcsolatban lehet hivatkozni egy másik zsoltárra. Műfaját illetőleg individuális panaszdalnak lehet tekinteni a zsoltárt. Vannak exegeták, akik liturgiának (Bottgen, Delitzsch), ismét mások egy szorongatott jámbor ember imádságának tartják (Pitzig, Kittel). A zsoltár legújabb értelmezése, amelyet Hans Schmidtnél olvashatunk, az, hogy a zsoltár egy olyan ember imádságnak tekintti, aki a templomban fölötte hozandó ítéletmondás előtt imádkozza ezt a zsoltárt. Hans Schmidt tehát ugynevezett ordáliára gondolt.

Kelteközési idejét tekintve a zsoltár a Igha tekinthető Dávidtól származónak, bár címiratában a Dávid nevét viseli. Talán inkább azért kapta, ezt a címet, mert dávidi zsoltárok erős reminiscenciája csendül ki végig az egész zsoltárból. Már maga ez a körülmény azt mutatja, hogy

a zsoltár fogság utáni keletkezésű lehet csak. Exilium el"ttinek Berdmans tartja, mert azt állítja, hogy a zsoltár arról szól, milyen a helyzete egy Jahveh tisztelőnek Izráel népe közepette. Szerinte ezeknek a sorsa az exilium előtt sem volt irigylésreméltó és nem lát okot abban, hogy e miatt a zsoltár fogság utáni időbe helyezzük. A zsoltár exilium utáni keletkezését alátámasztja a 9. vers, amely arról szól, hogy valamennyi nép le fog borulni Jahveh előtt. Ez universalistikus gondolat, amellyel a fogság előtti időben még nem találkozunk. Annyi azonban egészen bizonyos, hogy ez a zsoltár nem gyülekezeti használatra készült. Egész jellego magán viseli az egyéni kegyességnek és bizodalomnak a jellegét.

Felosztás: 1-7.vv. Könyörgés; 8-13.vv. hálaadás; 14-17.vv. a panasz leírása. Hans Schmidt említi meg, hogy itt is helyesebb a panasz leírását, amely a 14-17 vv.-ben van közvetlenül az 1-7 vv. mögé helyezni, mert a zsoltár logikusan így érthető meg. Utánna következnek a 8-13.vv.-ben a hálaadás a szabadításért. Ezt a zsoltár könnyebb megérthetése szempontjából megemlítjük de egyébként a M. szöveg szerint haladunk zsoltár magyarázatban.

1.v.: Cimirat. A cimirat két szóból áll: **דָּוִד** és **שִׁיר**. Fordítása nem lehet az, hogy Dávid imádsága, mert a lamed fölött rebia van, és így hangsúly jel szempontjából nem tartozhat össze a rákövetkező szóval. A cimiratot tehát így kell fordítani: "Imádság. Dávidé."

A zsoltáriró azt kéri, hogy Jahveh hajtsa az 5 fülét őhöz és feleljen neki. A vers első fele Zs. 55:3.v.-hez a vers második fele Zs.40:18 verséhez hasonlít. Az **שִׁיר** igének négyféle jelentése van a héber nyelvben. 1. felel, 2. elnyomottnak lenni, 3. fáradozik, 4. énekel. Itt az első jelentéssel találkozunk. Az ige használatából arra kell következtetnünk, hogy a zsoltáriró feleletet vár már elmondott imádságára. A felelet

10.
várását azzal indokolja, hogy nyomorult és szegény. Ez magábanvéve még nem indokolná a meghallgattatást hanem talán inkább arra mutat, hogy a Jahveht tisztelőik a zsolttáriró korában tényleg a szegény és elnyomott osztályhoz tartoztak. Gondoljunk az ujszövetségi időkben a sadduceusok magatartására a zsidó nép alacsonyabb társadalmi osztályaiival szemben. A versben szójátékj van:

וַיִּי וְיִי .

2.v. Ebben a versben a zsolttáriró már megnevezi magát és azt mondja, hogy "haszid". A

וַיִּי וְיִי kifejezés nem azt jelenti hogy a lelket megőrizni, hanem hogy az életet megőrizni, vagy is hogy Jahveh őrizze meg az ő, az imádkozó életét. A וַיִּי ige a וַיִּי hifil alaknak rövidebb formája: szabaddítsd meg! A zsolttáriró nemcsak haszidnak, hanem ebednek is hívja magát. Ebből az exegeták (Briggs, Gunkel, Duhm és mások) arra következtetnek, hogy a zsolttár Dentero Isaiás hatása alatt is áll. וַיִּי וְיִי - ezt a két szót, amely a második vers metrumát töltömi és egymással összefüggő részeket választ el egymástól, a második versen belül, helyesebb a harmadik vers második szakasza után tenni, ahol kifogástalan értelmet ad. A zsolttáriró még egy harmadik néven is megnevezi magát: וַיִּי = bizó, bizakodó. A vers különben a zsoltt. 23:20 és 31:7 vv-hez hasonlít.

3.v. A zsolttáriró kegyelemért könyörög Jahvehez, aki itt Adonajnak nevez. Az Adonaj szó egészen szokatlannal hétszer egymásután fordul elő ebben a zsolttárban. Isten egyéb megnevezései mellott. Ez is jellemzi ezt a zsolttárt. A zsolttáriró azt mondja, hogy egész nap kiált Hozzá. Az egész nap nem szó szerinti üzendő, hanem azt jelenti, hogy a zsolttáriró minden idejét arra fordítja, hogy Jahveht segítségül hívja. Erre nyilván azért van szüksége, mert állandóan veszedelemben forogni látja magát. Ez a vers az 57. zsolttár 2. v.-hoz hasonlít.

4.v. Örömeért könyörög a zsoltáriró a maga lelke számára, és ezt azzal indokolja, hogy a maga lelkét már Jahvehhoz omlato. Ezzel a kifejezéssel azt akarja mondani, hogy egész gondolatvilágát iparkodott az Istennel összehangzásba hozni. A zsoltárnak ez a verse 25. zsolt. 1. v.-hez és 130:6 v.-hez hasonlít.

5.v. Ez a vers szorosan van összekapcsolva az előtte álló verssel egy-merttel. Istenről azt mondja, hogy az jó és szívesen megbocsátó. Az utóbbi ige **נָסַח** a **נָסַח** - **נָסַח** gyökkel áll összefüggésben ami azt jelenti, hogy lazán függeni. Itt kétségkívül azt jelenti, hogy megbocsátani, mert a piel forma is erre mutat. A vers második fele az elsőnek bővebb kifejtése mert arról szól, hogy Jahveh szeretete sok azok iránt, akik őt segítségül hívják.

6v. Ez a vers a 28. zsolt. 2. v. és a 130. zsolt. 7. v. hez hasonlít. Könyörgést tartalmaz amelyben az imádságot jelentő két hévet szó is van alkalmazva az egyik a **הִתְפַּלֵּל** a másik pedig **הִתְפַּלֵּל**. Utóbbiról tudnunk kell hogy ez csak itt fordul elő nönemben, egyébként mindig himnemi pfufalis végződésel bír.

7.v. Itt a zsoltáriró arról beszél, hogy az ő szorongattatása napján kiált Jahvehhez. Es ezt azzal indokolja a vers második felében, hogy Jahveh egészen biztosan felelni fog neki. **אֲדַבֵּר** -ra vonatkozólag megjegyezzük, hogy az Ótestamentum, közelebbről Zsolt.18, 19. ismeri az **אֲדַבֵּר** kifejezést, amely ott a veszedelem napját jelenti. Az Oszövetség felfogása szerint ugyanis minden ember életének vannak olyan különösen veszélyes napjai, amelyek számára különös óvatosságot és körültekintést igényelnek. Máskülönb a realiselkedő veszedelem karjaiba rohan.

8.-13.v. A hálaadás.

8.v. Ez a vers és általában a zsoltárnak ez a szakasza egész himnikus magasságokig emelkedik a hálaadás kifejezésében. A vers Ex.15:11-höz hasonlít, amely szintén himnusz, a Veres-tengeren való átkelés alkalmából. Mint a 3 és 5. v.-ben, itt is egy Adonájjal találkozunk. Figyelnünk kell a **אלהים** fordítására. Ez itt kétségtelenül azt jelenti az egész félverset lefordítva: "Nincsen olyan az istenek között, mint te "Uram". Ha a héber nyelv itt singularisban akarna beszélni az Istenről akkor **אלהים**-ot kellene mondania. Hivatkozunk Ex.22:20-ra, ahol a **אלהים** azt jelenti, hogy isteneknek, de a **אלהים** azt jelenti hogy Istennek (latin: diis és deo.). Ezzel az értesen himnikus felkiáltással az Ex.-tól fogva a prófétákon keresztül a Zsoltárokig igen sokszor találkozunk. A vers második fele azt jelenti, hogy Isten cselekedeteihez fogható nincs, vagyis hogy olyan cselekedeteket mint Isten senki más nem tud végrehajtani.

9.v. Ez a vers foglalja magában azt az univerzálisztikus gondolatot, amelyről az előbb volt szó és amely a Zsolt. késői származása mellett bizonyít. A 22. Zsolt. 28.v.-hez hasonlít. és kalasszikus helye a Jel.könyve 15:4 v.-vel való összefüggésnek, mert itt is épp úgy mint a Jelenések könyvében arról van szó, hogy a népek amelyeket Jahveh alkotott el fognak jönni s lebarnulnak hogy tisztosságot tegyenek az Ő nevének.

10.v. Ez a vers megint szoros logikai összefüggésben van az előttállóval. Azt mondja Jahveh ról, hogy csodator Isten és hogy Ő az Isten egyedül. Olyan kifejezések Jahvehval kapcsolatban amelyekkel az Ótestamentumban sokszor találkozunk.

11.v. Ez a vers a Zsolt.27:11 v.-hoz hasonlít és azt kéri, hogy mutassa meg Jahveh

Utjait a zsoltárirónak, hadd járhasson büségben. A vers kétségkívül azt akarja hangsúlyozni, hogy a zsoltáriró még szorosabban Istenéhez akar kapcsolódni, és teljesen a szerint a büség szerint akar járni, amely Jahvehtől ered. A maga emberi útját tehát az Isten által megszabott úthoz akarja irányítani. A vers második felében „lév”

𐤋𐤍 -del kapcsolatban az exegetáknak kifogásuk van mert azt mondják, hogy nem illik bele a szövegösszefüggésbe. A vers fordítása szószerint így hangzik: "Egyenesítsd az én szívemet a te neved félelmében". A 𐤋𐤍 igé helyett amely pielben áll, az exegeták 𐤋𐤍 -ot akarnak fordítani a

𐤋𐤍 igébe, amely azt jelenti: örülni. Ebben az esetben a vers fordítása így hangzanék: "örüljön az én szívem a te neved félelmében." Szerintünk azonban a 𐤋𐤍 -et sem lehet kifogásolni a szövegben, mert egészen jó értelmet ad. Azt jelenti ugyanis hogy az emberi szívnek sokszor önhibákon kívül nagyon szerteágazó és széfutó gondolatait az embernek egyenesítenie kell az Isten nevének félelmében. Vagyis koncentrálni minden erőnköt, összefogni Isten félelmének bizonyítására a magunk életében. A vers második felében Kálvin is ragaszkodik a 𐤋𐤍 gyökhöz, mert ezt a részt a versnek így fordítja: "Unias cor meum ad timendum nomen tuum!"

12.v. Himnikus kifejezés az 𐤍𐤋𐤍 . Így szoktak kezdődni a himnuszok a Zsoltárok könyvében. A vers második fele még jobban alá akarja húzni a vers első felét és azt akarja mondani, hogy a zsoltáriró tiszteli, tulajdonképpen jusszivásban tisztelni akarja még jobban Jahveh nevét és pedig 𐤍𐤋𐤍 = mindig. A 𐤍𐤋𐤍 ugyanis emberre vonatkoztatva az Ószövetségben nem azt jelenti hogy örökké, hanem: mindig, ameddig csak az ember él.

13.v. Itt meg is mondja a zsoltáriró, hogy miért ad hálát Istenének. A szokásos himnikus mo-

14. vers

tívunokkal találkozunk mint amin² például a Zsolt 103:17 versben. Vagyis arra történik hivatkozás hogy Jahveh szeretete igen nagy a zsoltáriróhoz. A vers második fele arról beszél, hogy "kihúztam lelkeket a Seol legmélyéből". A Seol legmélye kifejezés, a שְׁוֹל קְדָמָה kétségkívül azt jelenti, hogy a Seol legsötétebb, legelhagyatottabb legmélyebb részén érezte már magát a zsoltáriró és nem egyszerűen azt jelenti csak, hogy "a Seolból itt lenn". A שְׁוֹל קְדָמָה kifejezés Deut.32:22-re emlékeztet.

14-15.vv. A panasz leírása.

14.v. A zsoltáriró arról panaszkodik, hogy vakmer²ek (זָרִים) támadtak ellene és kegyetlenek sokasága tör életére. A vers Zsolt. 54:5-höz hasonlít azzal az eltéréssel, hogy ott a זָרִים helyett זָרִים = idegenek olvasható. Ez a vers ebben a formában többet mond, mint 54:5. Azt jelenti, hogy a zsoltáriró ellenségei összerogtak és életére törnek. A וְהִי וְהִי nem azt jelenti ugyanis szószerint hogy "a lelket keresni, hanem azt, hogy valakinek az életére törni. A 14. vers második felét az exegeták betoldásnak tartják és többen mint például Briggs is eltávolítják a szövegből. De a versnek ez a tése is jó értelmet ad, mert azt jelenti, hogy az előbb említett vakmerők és kegyetlenek nem tisztelik az Istent, vagy ahogy a vers szószerint mondja "nem helyezik őt maguk elé". A kifejezés tehát az előbb említett két kategóriának az elvetemültségét, Istent²I elfordulását akarja jelenteni.

15.v. Ez a vers Ex. 34:6-hoz hasonlít. Megint egy Adonáj olvasható a versben. Isten irgalmashak és könyörülőnek van mondva két participium passzivivel a אָדוֹנָיִם illet²leg a אָדוֹנָיִם igéből. A vers második fele kiegészít² gondolat az elsőhöz és azt jelenti, hogy Isten hosszú-tűrő, szeretetben és hűségben bővelkedő. Azt jelenti tehát, hogy Isten nem fedődik minduntalan

szeretete kifogyhatatlan, és hogy ő hi marad akkor is ha mi hűtlenek vagyunk.

16.v. A zsoltáriró megint könyörgésre fordítja szavát; "Fordulj felém és könyörülj rajtam". A "fordulj felém" -ben mintha az volna, hogy eddig Jahveh el volt fordulva tőle, vagy a zsoltáriró legalább ezt érezte. A לפני igé alak a לפני ige imperativusának 7 paragogikus formája.

לפני 12 a zsoltáriró megint egy újabb névvel illeti önmagát: Jahveh szolgáló fiának mondja magát. A kifejezés emlékeztet Zsolt.116:16-ra, és azt akarja nyilván mondani, hogy a zsoltáriró nem egyedül tartozik a Jahveh fiák közé és nem magától lett az, hanem már az édesanyja is szolgálóleánya volt Jahvehnek. Az istenízelem tehát drága örökség a számára.

17.v. Ez az a vers, amellyel kapcsolatban Hans Schmidt ordáliára gondol. Barnes is megemlíti hogy itt mintha a mágiának valami maradványával volna dolgunk. Mert kifejezetten jelkévről van szó. Hans Schmidt úgy értelmezi a verset, hogy a zsoltáriró ellen peres eljárás folyt amelyben a templomban fognak nyilvánosan tárgyalni és benne ítéletet hozni. Ez eltt az ítélethezatal eltt kér jelet a zsoltáriró a maga számára és pedig (לפני) = a javára. A vers befejező része a zsoltárokból (pl. 6:11, 35:4) jólismert kifejezésekkel azt kéri, hogy fogja el ízelem és szegyenüljenek meg az ő ellenségei, ami nyilvánvaló jele lesz annak, hogy Jahveh megsegítette őt és könyörült rajta.

87. zsoltár.

Tartalma: dicsőítő ének a Sionra. A zsoltár stílusa rendkívül tömör és prófétai jellegű. Delitzsch az egész zsoltár kulcsának És.44:5-öt tartja.

Felosztás: 1-3.vv. Jahveh szeretete Sion iránt; 4-5/a vv.: a nagy és kis nemzetek Sion polgáraivá lesznek; 5/5-7.vv.: Jahveh megerősíti Siont és ünnepet ad benne.

A zsoltár keletkezésére nézve a vélemények az exegeták között eltérők. Baetgen, Barnes, Briggs, Delitzsch, Erdmans, exilium előttinek tartják. Baetgen a 7. század végére vagy a 6. század elejére gondol, Barnes Ezékiás korára. Briggs Jósias uralkodása elejére, Delitzsch Jeruzsálemnek Krisztus előtt 701-ben az assziri seregek ostroma alól történt váratlan és csodálatos megszabadulásának hozza összeköttetésbe ezt a zsoltárt. Exilium utáni időbe helyezik Böhl, Gunkel, Kittel és Hans Schmidt.

1/a.v.: Cimirat. Korah fiainak zsoltárai közé tartozik. Mint műfaj רִשׁוֹן -nek van jelölve a zsoltár, ami általában éneket jelent csak. Itt közelebbről zárandokénekekre kell gondolni, amelynek gondolja az aki a prozeliták zárandokénekeinek tartja. A יְהוָה אֱלֹהֵינוּ -ban a szuffixum himnusz és így kétségekívül Jahvehra vonatkozik. Is.17:32 szerint ugyanis Jeruzsálemet Jahveh alapította a יְהוָה pluralisz talán azt akarja mondani, hogy Jeruzsálem több hogyan épült, de az is lehet, hogy csak átvitt értelemben vett pluraliszra kell gondolni és a zsoltáriró csak a Sion hegyére gondol.

2.v. A שַׁעַר = kapu pars pro toto és az egész Sionra vonatkozik. מִשְׁכְּנֹתָו = lakóhely. Nem azt jelenti, hogy Jahvenak több temploma lett volna - bár ha a zsoltárt exilium előttinek tekintjük akkor szó lehetne például az olyan szentélyekről, mint Béthel, Karmel stb. - itt azonban inkább Juda többi városaira kell gondolni, mint amelyek szintén lakóhelyei Jahvehnek, de nem szorosan véve templomokra.

3.v. נִכְבְּדוֹתָו - azt jelenti, hogy jelentős

18.
 vav adversativumnak tekintendő és azt jelenti, hogy: de Sion lesz az amelytől a polgárjogot nyerik a népek, vagy az egyes emberek. Ebben a versben a LXX.-hez ragaszkodva több exegeta וְיִשְׂרָאֵל helyett יִשְׂרָאֵל -t, vagy יִשְׂרָאֵל -t olvas, amely esetben a szöveget így kell értelmezni: de Siont anyának fogom nevezni. Ebben az esetben még jobban kitűnik Sionnak az egyedülálló sága. A vers második fele azt jelenti, hogy Siont Jahveh még jobban meg fogja erősíteni.

6.v. A hatodik vers értelme az lehet, hogy mintha Jahveh Sion iránti nagy szeretetéből maga írná fel hogy kik kerülnek Sion polgárai közé. Ez a vers de még inkább az előtte álló azokon a próféciákon alapszik, amelyeket Jeremiás Zofonias és Deutero Isaiásnál olvasunk, akik Siont Jahveh feleségének nevezik és minden benne lakó védőanyjának. A negyedik versben és a hatodik versben előforduló אִי -t Barnes úgy magyarázza, hogy e mögött egy meghatározott ember (gyermek) születésére kell gondolni akit Jahveh ismer, de nem. A אִי -nek e-képpvaló magyarázása félreértés mert annak szerintünk nem lehet ilyen misztikus értelmet adni. Különböznél is És.44:5-ben a mi zsoltárunkban levő אִי -nek a אִי felel meg, ahol háromszor is van említve ez a szó.

7.v. A דָּבַר és a דָּבַר participiumok és vagy úgy kell fordítani, hogy az éneklőkés a táncolók, vagy pedig a második participiumot adverbialisan fellogva: táncolva éneklők. A tánc amint azt az Ószövetség más helyeiről is tudjuk, a jeruzsálemi templom kultuszához is hozzátartozott. A 7. vers második fele eitérő magyarázatot nyer, a különböző exegetáknál. Egyesek a יְעֹבֵד alatt Jeruzsálem gyógyforrásait értik, mások az üdvösség forrásait, amelyekre Is.12:3-ban történik célzás. Barnes inspiráció forrására gondol. Leghelyesebb azonban arra gondolni, hogy itt tefán valamilyen általunk nem ismert ének kezdetéről van szó, amelyet a Sionba érkező

zarándokok énekeltek. Kálvin "omnes fontes mei in te"-t fordít. A zsidó exegoták és a Targum a Jeruzsáloban folyton felhangzó dicséretekre gondolnak a **מַעְיָן** = forrás f. névvel kapcsolatban. Vannak exegoták mint Baethgen is Gunkel is akik a vers második felét másképp olvassák. Baethgen **כָּל־יֵצֵא בְּךָ** = minden aki Benned (tudniillik Si-onban) lakik. Szerintünk azonban a M. szöveg kifogástalan értelmet ad és leghelyesebb tényleg valamilyen általunk nem ismert zarándokének kezdetének fogni fel.

A zsoltár tömörsége amelyről az előbb szó volt az exegetáknak alkalmat adott arra, hogy a zsoltár verseit lényegesen átrendezzék. E tekintetben Gunkel és Hans Schmidt mentek el legmesszebbre. Szerintünk azonban a zsoltár M. szövegbeli sorrendje is egészen jó értelmet ad ha figyelembe vesszük, hogy erősen költői és tömör szövegezéssel van dolgunk.

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR

Lelt.

11.105-1966.